

УДК 378.2 : 364.62

Корнєщук В. В.*

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ВНЗ

У статті представлено аналіз наявних у сучасній вітчизняній психолого-педагогічній науці досліджень з проблем професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах, що дозволило виокремити серед них загальні, часткові, прикладні. Обґрунтовано перспективи подальших психолого-педагогічних досліджень проблем професійної підготовки соціальних працівників у нашій країні, що безперервно вдосконалюється з урахуванням виникнення нових видів соціальної роботи та нових категорій її клієнтів. Наголошено на необхідності підвищення кваліфікації перепідготовки працівників соціальних служб, які не мають відповідної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, соціальний працівник, соціальна робота.

Останніми роками вітчизняна соціальна робота стрімко розвивається як наука, навчальна дисципліна та специфічний вид діяльності. Як наука, соціальна робота вивчає людську діяльність, формує і систематизує знання про соціальну сферу. Як навчальна дисципліна – це систематизований виклад з навчальною метою засад наукової теорії соціальної роботи. Як специфічний вид професійної діяльності, соціальна робота зорієнтована на соціальне середовище, а також на реалізацію соціальних аспектів усіх інших видів діяльності. Складноструктурованість, специфічність соціальної роботи як професійної діяльності в соціономічній сфері зумовлена наявністю великої кількості категорій клієнтів, які потребують соціального захисту і соціальної підтримки, визначає специфіку підготовки майбутніх фахівців до такої роботи у ВНЗ, вимоги до їхніх професійних знань і вмінь, особистісних та професійно значущих якостей тощо.

Незважаючи на нетривалий час, упродовж якого соціальна робота набула статусу професійної діяльності й розпочалася професійна підготовка фахівців означеного профілю у вітчизняних вишах, проведено чимало педагогічних досліджень, спрямованих на вивчення іноземного досвіду підготовки фахівців для соціальних служб та вдосконалення вітчизняної системи підготовки і перепідготовки фахівців означеного профілю.

Сучасні наукові дослідження зорієнтовано на визначення теоретико-методичних засад професійної підготовки (О. Карпенко, І. Мельничук, О. Платонова та ін.) і професійного самовдосконалення (Н. Троценко та ін.) фахівців із соціальної роботи; підготовку їх до менеджменту (Є. Седов та ін.) та реалізації ідей гендерної рівності (С. Гришак та ін.) в соціальній роботі, застосування технологій медико-соціальної роботи (Д. Данко та ін.); формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності (І. Боднарук, В. Савіцька, С. Сургова та ін.), їхньої професійної мобільності (Т. Гордєєва та ін.), комунікативної компетентності (Д. Годлевська та ін.), інформаційної культури (О. Повідайчик та ін.) і культури професійного спілкування (О. Урсол та ін.); виховання в них гуманності (Н. Клименюк та ін.), відповідальності (О. Патинок та ін.). Проаналізовано підготовку соціальних працівників за кордоном (О. Бартош, Н. Видишко, Л. Віннікова, Н. Гайдук, О. Загайко, А. Кулікова, Г. Лещук, Н. Микитенко, О. Ольхович, О. Пічкар, Г. Слозанська, Н. Собчак та ін.).

Тривають дослідження питань:

– підготовки до соціально-превентивної діяльності в молодіжному середовищі (Р. Чубук); професійної діяльності в багатонаціональному середовищі (Ю. Рябова); профілактики девіантної поведінки учнівської молоді (Р. Козубовський); роботи в умовах інклюзивної освіти (Т. Соловей); професійної діяльності в закладах соціального обслуговування людей похилого віку (Н. Павлишина); організації культурно-дозвіллевої діяльності (Б. Опальчук); застосування проектних технологій у професійній діяльності

© Корнєщук В. В.

(Л. Довгополова); соціального супроводу сімей, в яких перебувають діти під опікою (О. Водяна); використання методів арт-терапії (Л. Полторак);

– формування суб'єктної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з людьми похилого віку (Н. Ткаченко); готовності до соціальної реабілітації дітей молодшого шкільного віку з дитячим церебральним паралічем (К. Конопляк); готовності до роботи з молодіжними громадськими організаціями (Є. Криницький);

– формування базових компетентностей (С. Стрельбицька) у процесі фазової підготовки; правової компетентності (А. Мекшун) тощо;

– формування професійної (О. Макеєва) і психологічної культури (О. Кісенко);

– формування професійно-ціннісних орієнтацій (Л. Кравчук), пізнавальної самостійності майбутніх соціальних працівників засобами медіа освіти (О. Шеїна), їхньої професійної мобільності (Т. Гриценко) у процесі фахової підготовки.

Українські науковці продовжують аналізувати досвід професійної підготовки соціальних працівників в університетах США (М. Шапаренко), фахівців із соціальної роботи третього рівня вищої освіти у Великій Британії (О. Бойко); підготовки соціальних працівників до роботи з мігрантами у Швеції (А. Ковальова).

Мета статті – проаналізувати наявні в науковій літературі дослідження з проблем професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у ВНЗ, виявити напрямки та перспективи проведення таких досліджень.

Отже, дослідження, за якими здійснюється вивчення проблем підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи у ВНЗ України, можна узагальнити за трьома основними напрямками. До *першого* можна віднести дослідження загального характеру, в яких презентовано теоретичні засади й дидактичні можливості вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, а результатом такої підготовки є одна з інтегрованих характеристик фахівця: професійна готовність, підготовленість до професійної діяльності, професійна компетентність, професійна культура та їх складові.

Так, *професійна готовність* майбутніх соціальних працівників – це результат оволодіння студентами системою соціально-педагогічних знань, умінь, навичок, їхня активна громадянська позиція, здатність вирішувати творчі завдання, прогнозувати й моделювати ситуації попередження негативної соціалізації, наявність гнучкого професійного мислення [8]; *підготовленість* майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності – це інтегративна характеристика, що базується на комплексі здобутих у процесі професійної підготовки знань, умінь, навичок, якостей і передбачає їхню придатність та здатність до виконання завдань професійної діяльності в соціальній сфері [4]; *професійна комунікативна компетентність* – це складна інтегративна якість особистості, яка опосередковує професійну діяльність соціального працівника і спрямована на налагодження, підтримку і розвиток ефективної взаємодії з клієнтом чи іншими учасниками соціального процесу [2]; *інформаційна культура* соціального працівника є складовою загальної культури і передбачає здатність сприймати та аналізувати нову інформацію, вільно орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі, а також готовність до застосування сучасних інформаційних та комунікаційних технологій у процесі реалізації професійних функцій [7]; культура професійного спілкування соціального працівника – це складна інтегральна характеристика особистості, яка синтезує особливості професійного спілкування соціального працівника (перцептивні, комунікативні та інтерактивні), детермінується його ціннісними орієнтаціями та установками, визначає здатність виявляти особистісні риси фахівця й адекватно сприймати поведінку суб'єктів спілкування, налагоджувати продуктивні міжособистісні стосунки з ними, майстерно використовувати вербальні та невербальні засоби впливу фахово-комунікативної спрямованості, формувати сприятливий емоційний мікроклімат у колективі та довірчо-професійні стосунки з клієнтами [9].

Другий напрямок утворюють «окремі» дослідження, спрямовані на формування певних якостей, що є професійно значущими для ефективного виконання соціальної роботи як професійної діяльності (мобільності, відповідальності та ін.). Так, професійна мобільність майбутніх соціальних працівників є поєднанням особистісних і професійних мотивів, якостей, одержаних знань, умінь, навичок, спрямованих на облізацію, трансформацію власних ресурсів, підвищення результативності особистісно-професійної діяльності шляхом саморозвитку в умовах швидких соціальних і професійних змін [3]. Відповідальність є особистісною якістю, яка виявляється в таких аспектах практичної діяльності соціального працівника: особистісному – через відповідальне ставлення до клієнтів, до професійної справи, до себе; предметно-орієнтовальному, який є підґрунтям для професійно-особистісного розвитку і саморозвитку майбутнього соціального працівника та є показником його готовності до професійної діяльності; функціональному, що виявляється в різних напрямках професійної діяльності [6].

Наявність специфічних різновидів соціальної роботи і категорій її клієнтів зумовили виникнення *третього напрямку*, до якого відносимо дослідження прикладного характеру, в яких професійна підготовка майбутніх фахівців вивчається в аспекті підготовки до окремого, специфічного виду діяльності або до діяльності з окремими категоріями клієнтів соціальної роботи, а саме: підготовка до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки (М. Волошенко), роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я (Ю. Патик), роботи з внутрішньо переміщеними особами (Ю. Пелісьє), вуличної соціальної роботи (М. Боделан) тощо.

Так, професійну підготовку майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки розглядають як цілеспрямований процес формування в них знань, умінь, навичок, якостей і практичного досвіду, необхідних для успішного вирішення завдань професійної соціальної роботи з означеною категорією клієнтів [1]. Підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я спрямована на формування у студентів обізнаності з психологічними та фізичними особливостями розвитку таких дітей, умінь виявляти та вирішувати їх проблеми, забезпечувати повноцінний розвиток і соціалізацію, зберігаючи емоційно-позитивне тло діяльності [5].

Одним із перспективних напрямків, широко не представленим у дослідженнях українських науковців, вважаємо підготовку майбутніх соціальних працівників до застосування різноманітних технологій і методів, притаманних професійній соціальній роботі.

Оскільки до набуття статусу професійної соціальної роботи здійснювалася на волонтерських засадах особами, які не мали спеціальної підготовки, то існує проблема перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників соціальних служб. Виникнення нових категорій клієнтів соціальної роботи, пов'язане з військовими діями на території країни, потребує цілеспрямованої підготовки наявних і майбутніх соціальних працівників. Зазначені аспекти визначають перспективи подальших педагогічних досліджень проблем професійної підготовки соціальних працівників у нашій країні.

Література:

1. Волошенко М. О. Стан професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до профілактично-корекційної роботи з підлітками девіантної поведінки / М. О. Волошенко // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. – 2014. – Вип. 66. – С. 426-429.
2. Годлевська Д. М. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Дана Миколаївна Годлевська. – К., 2007. – 288 с.

3. Гордєєва Т. Є. Педагогічні умови формування професійної мобільності майбутніх соціальних працівників: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Т. Є. Гордєєва. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – 22 с.
4. Корнєщук В. В. Концептуальні засади підготовленості майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності / В. В. Корнєщук, М. О. Волошенко // Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology, III (28), Issue: 55, 2015. – P. 25-27.
5. Пати́к Ю. В. Сутність і структура підготовленості майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я / Ю. В. Пати́к // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. – 2015. – № 3 (50). – С. 225-228.
6. Пати́нок О. П. Становлення відповідальності як професійно значущої якості соціального працівника : дис. ... канд. психол. пед. наук : 19.00.07 / Пати́нок Оксана Петрівна. – К., 2008. – 250 с.
7. Повідайчик О. С. Формування інформаційної культури майбутнього соціального працівника в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. С. Повідайчик. – Тернопіль, 2007. – 20 с.
8. Сургова С. Ю. Формування готовності до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / С. Ю. Сургова. – Луганськ, 2012. – 20 с.
9. Урсол О. В. Формування культури професійного спілкування у майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних методів навчання : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Урсол. – К., 2012. – 20 с.

Корнєщук В. В.

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРОБЛЕМ
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ В ВУЗЕ

В статье представлен анализ существующих в современной отечественной психолого-педагогической науке исследований по проблемам профессиональной подготовки будущих социальных работников в высших учебных заведениях, что позволило выделить среди них общие, частные и прикладные. Обоснованы перспективы дальнейших психолого-педагогических исследований проблем профессиональной подготовки социальных работников в нашей стране, которая непрерывно совершенствуется в связи с появлением новых видов социальной работы и новых категорий её клиентов. Подчеркивается необходимость повышения квалификации и переподготовки работников социальных служб, которые не имеют соответствующего образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, социальный работник, социальная работа.

Korneschuk V. V.

TRENDS AND PROSPECTS OF THE INVESTIGATION OF THE PROBLEMS OF SOCIAL WORKERS'
PROFESSIONAL PREPARATION IN THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

The analysis of the modern national psychological and pedagogical science investigations of the problems of future social workers' professional preparation in the institutions of higher education is represented in the article. The analysis of such investigations provides an opportunity to distinguish among them general, partial and applied.

The theoretical basis and teaching opportunities for improvement future social workers' professional preparation are represented in general investigations. The result of this preparation can be one of the integrated characteristics of a qualified specialist: professional readiness, preparedness to professional activity, professional competence, professional culture and its components.

The formation of some qualities professionally important for an effective realization of social work as professional activity (mobility, responsibility, humanity and etc.) is revealed in partial investigations.

In the investigations of applied character of professional preparation of future specialists

is examined the aspect of preparation to separate specific kind of activity or to the activity with separate categories of social work customers.

The article is stated the prospects of further psychological and pedagogical investigations in context of the problems of social workers' professional preparation in this country that constantly improves through the rise of new kinds of social work and new categories of customers. It's accented on the necessity of certification retraining of social service workers on condition that they have no appropriate education.

Keywords: professional preparation, social worker, social work.

УДК 37.013.42 : [37.018.1 – 316.61] «19/20»

Дереш В. С.*

НАУКОВІ ПОШУКИ У СФЕРІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ І СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ

У статті здійснено аналіз дисертаційних досліджень другої половини ХХ – початку ХХІ століть, у яких присутня проблематика сімейного виховання й соціалізації дітей. Автором представлено огляд дисертаційних робіт за періодами: у 50-60-ті роки ХХ століття свої дослідження науковці присвячували проблемі взаємодії школи, сім'ї та громадськості у вихованні дітей; у 70-80-ті роки ХХ століття зверталася увага на готовність молоді до сімейного життя, віковий підхід у вихованні дітей, взаємодію поколінь у сім'ї; у 90-х роках ХХ століття науковці звертаються до проблеми соціалізації особистості; на початку ХХІ століття проблема соціалізації особистості посідає помітне місце серед інших традиційних проблем сімейного виховання.

Ключові слова: сім'я, виховання, сімейне виховання, соціалізація особистості, сімейна соціалізація.

Сім'я – це соціальна група, що поєднує кількох людей. У ній здійснюється соціальне відтворення населення та виявляється спосіб його життя. Це важливе середовище формування та розвитку особистості, її соціалізації. Безпосередньо в сім'ї дитина здобуває перші уявлення про соціальний світ: правила поведінки в ньому, цінності та норми соціальних відносин тощо. Батьки навчають дитину орієнтуватися в інших (більших) соціальних спільнотах, допомагають їй набути вмінь і навичок спілкування з різними за віком і соціальним статусом людьми.

З'ясуванню основних ознак сім'ї та її впливу на соціалізацію дитини присвятили свої напрацювання вітчизняні та зарубіжні науковці: Г. Авдіянц, М. Аккерман, М. Бикова, Т. Глухова, С. Голод, Е. Ейдемільер, Л. Єхалова, З. Кісарчук, О. Кляпець, В. Кравець, Т. Кравченко, Н. Москвичова, Р. Овчарова, С. Розум, В. Солодников, В. Столін та ін. Однак для нашого дослідження сім'я становить інтерес як простір первинної соціалізації дитини, який, з одного боку, позначений замкненістю, специфікою свого внутрішнього світу, а з другого – зазнає впливу з боку суспільства, характер якого залежить від певних соціокультурних реалій. Тому для визначення стану дослідженості проблеми соціалізаційного впливу сім'ї на формування дитини виникає необхідність вивчити та проаналізувати дисертаційні роботи з цієї проблематики.

Мета статті – проаналізувати наявні дисертаційні дослідження з проблеми соціалізації особистості і виховання дітей у сім'ї.

У ХХ столітті, з огляду на панівну ідеологію, питання соціалізації юної особистості загалом і соціалізаційного впливу на неї сім'ї зокрема перебували зазвичай поза колом наукових інтересів вітчизняних дослідників. У 50-60-ті роки ХХ століття вітчизняні науковці у своїх дослідженнях користувалися поняттям «сімейне виховання», а термін

*© Дереш В. С.